

## معرفی یک برآوردگر جدید برای برآورد میانگین جامعه با وجود خطاهای اندازه‌گیری و عدم پاسخ

لیدر نوایی؛ دانشگاه پیام نور، ایران

رسول ایماز؛ پیام نور تبریز

پذیرش ۹۶/۱۰/۱۷

دریافت ۹۵/۱۰/۱۳

### چکیده

بر اساس نظریه نمونه‌گیری کلاسیک، خطاهایی که به‌طور عمده در برآوردها بررسی شده‌اند، خطاهای نمونه‌گیری است. اگر چه، اغلب خطاهای غیر نمونه‌گیری در خواص برآوردگرها مؤثرتر از خطاهای نمونه‌گیری هستند. این امر را پژوهش‌گران در طول دو دهه اخیر تأیید کرده است، خصوصاً در رابطه با خطاهای عدم‌پاسخ که یکی از اساسی‌ترین خطاهای غیرنمونه‌گیری است. بیش‌تر پژوهش‌های انجام گرفته، خطاهای غیرنمونه‌گیری را به‌صورت جداگانه بررسی کرده‌اند، هر چند معمولاً در حالت واقعی دو یا چند خطای غیرنمونه‌گیری به‌صورت هم‌زمان رخ می‌دهند. در این مقاله دو نوع از خطاهای غیرنمونه‌گیری در مرحله برآورد ملاحظه می‌شود: خطای اندازه‌گیری و خطای عدم‌پاسخ. یک برآوردگر جدید برای برآورد میانگین جامعه با وجود خطاهای اندازه‌گیری و عدم‌پاسخ پیشنهاد شده است. از لحاظ نظری و تجربی نشان داده شده است که برآوردگر پیشنهاد شده از برآوردگر نارایب هنس و هورویتس و دیگر برآوردهای موجود کارایی بیش‌تری دارد.

**واژه‌های کلیدی:** میانگین جامعه، برآوردگر نمایی، میانگین مربعات خطا، خطای اندازه‌گیری، عدم پاسخ، مراجعه مجدد.

### مقدمه

در نظریه نمونه‌گیری دو نوع خطای غیرنمونه‌گیری وجود دارد: خطای اندازه‌گیری و خطای عدم‌پاسخ. خطای اندازه‌گیری (پاسخ) وقتی روی می‌دهد که مقدار گزارش شده با مقدار واقعی تفاوت دارد. خطای عدم پاسخ وقتی روی می‌دهد که پژوهش‌گر نمی‌تواند اطلاعات یک یا بیش‌تر از یک واحد بررسی شده را گردآوری کند. خطای اندازه‌گیری ممکن است ناشی از بیش‌گزارش، کم‌گزارش، ضعف حافظه پاسخ‌گویان و مانند آن هنگام جمع‌آوری داده‌ها باشد. مسئله عدم پاسخ وقتی روی می‌دهد که پژوهش‌گر با توجه به دلایلی مانند عدم دسترسی به واحدهای جامعه، خودداری از جواب دادن پرسش‌نامه، فقدان اطلاعات و غیره موفق به جمع‌آوری اطلاعات برخی از واحدها نمی‌شود. مسئله برآورد میانگین جامعه با وجود خطاهای اندازه‌گیری و عدم‌پاسخ به‌صورت جداگانه را تعدادی پژوهش‌گر بررسی کرده‌اند. شالب [12] برآوردگر نسبتی کلاسیک میانگین جامعه را با وجود خطای اندازه‌گیری بررسی کرد. مانیشا و سینگ [10] اثر خطای اندازه‌گیری را روی یک برآوردگر جدید بررسی کردند که یک ترکیب خطی از نسبت و میانگین هر واحد از برآوردها بود. علاوه براین، مسئله خطای اندازه‌گیری را فولر [4]، سینگ و کارپ [14]، کومار و دیگران [7]، شوکلا و دیگران [13] بررسی کرده‌اند. هنس - هورویتس [5] برای اولین بار مسئله عدم پاسخ را بررسی کردند و روش مراجعه مجدد را برای گردآوری اطلاعات از زیرنمونه‌ای از واحدهای بی‌پاسخ پیشنهاد کردند.

کجران [3] بعضی برآوردهای جدید میانگین جامعه را با استفاده از اطلاعاتی که متغیر کمکی تنها برای موقعیت‌هایی که برخی از عدم پاسخ‌ها در بررسی روی می‌دهند، پیشنهاد کرد. هم‌چنین مسئله عدم پاسخ را راثو [11]، خاری و سریواستاو [6]، سینگ و کومار [15]، کومار و سونیل [8] و مانند آن را بررسی کرده‌اند. در عمل، پژوهش‌گر اغلب با موقعیت‌هایی مواجه می‌شود که خطای اندازه‌گیری و عدم پاسخ هنگام گردآوری اطلاعات به‌طور هم‌زمان رخ می‌دهند. مسئله برآورد میانگین جامعه با وجود خطاهای اندازه‌گیری و عدم پاسخ به‌صورت هم‌زمان به‌وسیلهٔ عظیم و حنیف [10] و کومار و دیگران [9] بررسی شده است. هدف این مقاله پیشنهاد یک برآوردهای جدید میانگین جامعه با استفاده از اطلاعاتی است که متغیر کمکی با وجود خطای اندازه‌گیری و عدم پاسخ است. یک برآوردهای جدید برای میانگین جامعه معرفی شده است و پژوهشی تطبیقی با برآوردهای هنسن-هورویتس [5]، کجران [2] و سینگ و کومار [15] انجام گرفته است.

### نمادگذاری

فرض کنید که  $X$  و  $Y$  به‌ترتیب متغیر بررسی شده و متغیر کمکی باشند. هم‌چنین فرض کنید که جامعه از دو طبقه تشکیل شده است:  $N_1$  واحد پاسخگو و  $N_2$  واحد بی‌پاسخ. یک نمونه تصادفی ساده به حجم  $n$  از جامعه‌ای به حجم  $N$  به‌روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بدون جای‌گذاری انتخاب شده است. فرض کنید  $n_1$  تا پاسخ دهند و  $n_2$  تا پاسخ ندهند ( $n_1 + n_2 = n$ ). با استفاده از روش مراجعهٔ مجدد یک زیرنمونه به حجم  $m_2$  از  $n_2$  واحد بی‌پاسخ انتخاب می‌شود. فرض کنید که  $(x_i^*, y_i^*)$  مقادیر مشاهده شده و  $(X_i^*, Y_i^*)$  مقادیر واقعی دو صفت  $(X, Y)$  برای  $i$ امین واحد نمونه ( $i = 1, 2, \dots, n$ ) باشند. فرض کنید که خطاهای اندازه‌گیری (۱) باشند:

$$u_i^* = y_i^* - Y_i^* \text{ و } v_i^* = x_i^* - X_i^* \quad (1)$$

که ذاتاً تصادفی و ناهمبسته با میانگین صفر و واریانس  $S_U^2$  و  $S_V^2$  به‌ترتیب برای طبقهٔ پاسخگوی جامعه هستند. فرض کنید که  $S_{U(2)}^2$  و  $S_{V(2)}^2$  به‌ترتیب واریانس خطاهای اندازه‌گیری متغیرهای  $Y$  و  $X$  طبقهٔ بی‌پاسخ جامعه باشند. فرض کنید که  $S_X^2$  و  $S_Y^2$  به‌ترتیب واریانس‌های جامعه‌ای  $X$  و  $Y$  برای طبقهٔ پاسخگو و  $S_{X(2)}^2$  و  $S_{Y(2)}^2$  به‌ترتیب واریانس‌های جامعه‌ای  $X$  و  $Y$  طبقهٔ بی‌پاسخ جامعه باشند. فرض کنید که  $\bar{X}$  و  $\bar{Y}$  به‌ترتیب میانگین‌های جامعه‌ای و  $\bar{X}$  و  $\bar{Y}$  به‌ترتیب میانگین‌های نمونه‌ای  $X$  و  $Y$  باشند. فرض کنید که  $\rho_{XY}$  ضریب هم‌بستگی بین متغیرهای  $X$  و  $Y$  طبقهٔ پاسخگو و  $\rho_{XY(2)}$  ضریب هم‌بستگی بین متغیرهای  $X$  و  $Y$  طبقهٔ بی‌پاسخ جامعه باشند. فرض کنید که  $C_X$  و  $C_Y$  به‌ترتیب ضریب تغییر برای متغیرهای  $X$  و  $Y$  طبقهٔ پاسخگو و  $C_{X(2)}$  و  $C_{Y(2)}$  به‌ترتیب ضریب تغییر برای متغیرهای  $X$  و  $Y$  طبقهٔ بی‌پاسخ جامعه باشند. علاوه بر این فرض کنید که میانگین جامعه‌ای متغیر بررسی شده ( $\bar{Y}$ ) نامعلوم و میانگین جامعه‌ای متغیر کمکی ( $\bar{X}$ ) معلوم است.

### برآوردهای پیشنهاد شده

هنگامی که خطای اندازه‌گیری و عدم پاسخ به‌طور هم‌زمان رخ می‌دهند، برآوردهای نسبتی-نمایی

$$t_p = \bar{y}^* \left( \frac{\bar{x}^*}{\bar{X}} \right) \left[ \alpha \exp \left( \frac{\bar{X} - \bar{x}^*}{\bar{X} + \bar{x}^*} \right) + (1 - \alpha) \exp \left( \frac{\bar{x}^* - \bar{X}}{\bar{x}^* + \bar{X}} \right) \right] \quad (2)$$

برای برآورد میانگین جامعه پیشنهاد می‌شود، به‌طوری‌که  $\alpha$  یک عدد ثابت منتخب مناسب است، و

$$\bar{x}^* = \frac{N\bar{X} - n\bar{x}^*}{N - n} \quad (3)$$

برای به دست آوردن میانگین مربع خطای برآوردگر پیشنهاد شده، تعدادی علائم دیگر را معرفی می کنیم. فرض کنید که

$$\omega_Y^* = \frac{1}{\sqrt{n}} \sum_{i=1}^n (Y_i^* - \bar{Y}), \quad \omega_U^* = \frac{1}{\sqrt{n}} \sum_{i=1}^n U_i^* \quad (۴)$$

$$\omega_X^* = \frac{1}{\sqrt{n}} \sum_{i=1}^n (X_i^* - \bar{X}), \quad \omega_V^* = \frac{1}{\sqrt{n}} \sum_{i=1}^n V_i^*. \quad (۵)$$

از جمع بستن روابط (۴) پس از ساده کردن، داریم:

$$\bar{y}^* = \bar{Y} + \frac{1}{\sqrt{n}} (\omega_Y^* + \omega_U^*) \quad (۶)$$

به طور مشابه، از جمع بستن روابط (۵) پس از ساده کردن، داریم:

$$\bar{x}^* = \bar{X} + \frac{1}{\sqrt{n}} (\omega_X^* + \omega_V^*). \quad (۷)$$

علاوه بر این، با فرض

$$\begin{cases} \Delta_Y^* = \bar{y}^* - \bar{Y} = \frac{1}{\sqrt{n}} (\omega_Y^* + \omega_U^*) \\ \Delta_X^* = \bar{x}^* - \bar{X} = \frac{1}{\sqrt{n}} (\omega_X^* + \omega_V^*) \end{cases} \quad (۸)$$

داریم:

$$E(\Delta_Y^*) = E(\Delta_X^*) = 0 \quad (۹)$$

زیرا  $\bar{y}^*$  برآوردگر ناریب  $\bar{Y}$  و  $\bar{x}^*$  برآوردگر ناریب  $\bar{X}$  است و

$$\begin{cases} E(\Delta_Y^{*2}) = Var(\bar{y}^*) = \lambda_1 \bar{Y}^2 \left( C_Y^2 + \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} \right) + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( C_{Y(2)}^2 + \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} \right) \\ E(\Delta_X^{*2}) = Var(\bar{x}^*) = \lambda_1 \bar{X}^2 \left( C_X^2 + \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right) + \lambda_2 \bar{X}^2 \left( C_{X(2)}^2 + \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right) \\ E(\Delta_Y^* \Delta_X^*) = Cov(\bar{y}^*, \bar{x}^*) = \bar{Y} \bar{X} \{ \lambda_1 \rho_{XY} C_Y C_X + \lambda_2 \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \}. \end{cases} \quad (۱۰)$$

از جای گذاری (۳) در (۲) برآوردگر پیشنهاد شده را می توان بدین صورت نوشت:

$$t_p = \bar{y}^* \left( \frac{N\bar{X} - n\bar{x}^*}{(N-n)\bar{X}} \right) \left[ \alpha \exp \left( \frac{\bar{X} - \bar{x}^*}{\bar{X} + \bar{x}^*} \right) + (1 - \alpha) \exp \left( \frac{-n(\bar{x}^* - \bar{X})}{(2N-n)\bar{X} - n\bar{x}^*} \right) \right] \quad (۱۱)$$

حال از جای گذاری (۸) در (۱۱) داریم:

$$\begin{aligned} t_p = (\bar{Y} + \Delta_Y^*) \left( \frac{(N-n)\bar{X} - n\Delta_X^*}{(N-n)\bar{X}} \right) & \left[ \alpha \exp \left( \left( \frac{-\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right) \frac{1}{1 + \frac{\Delta_X^*}{2\bar{X}}} \right) \right. \\ & \left. + (1 - \alpha) \exp \left( \left( \frac{-n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right) \frac{1}{1 - \frac{n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}}} \right) \right] \end{aligned}$$

با در نظر گرفتن دو جمله اول بسط  $\exp(\cdot)$  داریم:

$$t_p = (\bar{Y} + \Delta_Y^*) \left( 1 - \frac{n\Delta_X^*}{(N-n)\bar{X}} \right) \left[ \alpha \left\{ 1 + \left( \frac{-\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right) \frac{1}{1 + \frac{\Delta_X^*}{2\bar{X}}} \right\} \right. \\ \left. + (1 - \alpha) \left\{ 1 + \left( \frac{-n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right) \frac{1}{1 - \frac{n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}}} \right\} \right]$$

با فرض این که  $1 < \left| \frac{\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right|$  و  $1 < \left| \frac{n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right|$  می‌توانیم عبارت‌های  $\left( \frac{1}{1 - \frac{n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}}} \right)$  و  $\left( \frac{1}{1 + \frac{\Delta_X^*}{2\bar{X}}} \right)$  را بسط دهیم. از این رو، با در نظر گرفتن جمله‌های تا مرتبه دوم داریم:

$$t_p \cong (\bar{Y} + \Delta_Y^*) \left( 1 - \frac{n\Delta_X^*}{(N-n)\bar{X}} \right) \left[ \alpha \left\{ 1 + \left( \frac{-\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right) \left\{ 1 - \frac{\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right\} + \frac{1}{2} \left( \frac{-\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right) \left\{ 1 - \frac{\Delta_X^*}{2\bar{X}} \right\}^2 \right\} \right. \\ \left. + (1 - \alpha) \left\{ 1 + \left( \frac{-n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right) \left\{ 1 + \frac{n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right\} + \frac{1}{2} \left( \frac{-n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right) \left\{ 1 + \frac{n\Delta_X^*}{2(N-n)\bar{X}} \right\}^2 \right\} \right]$$

پس از ساده کردن و نادیده گرفتن جملات با مرتبه‌های بالاتر از دو، داریم:

$$t_p \cong \bar{Y} + \Delta_Y^* - \frac{1}{2} \left\{ \frac{3n}{N-n} + \alpha \left( 1 - \frac{n}{N-n} \right) \right\} \frac{\bar{Y}}{\bar{X}} \Delta_X^* - \frac{1}{2\bar{X}} \left\{ \frac{3n}{N-n} + \alpha \left( 1 - \frac{n}{N-n} \right) \right\} \Delta_Y^* \Delta_X^* \\ + \left\{ \frac{n\bar{Y}}{2(N-n)\bar{X}} \left\{ \alpha + (1 - \alpha) \left( \frac{n}{N-n} \right) \right\} - \frac{\bar{Y}}{8\bar{X}^2} \left\{ 3\alpha + (1 - \alpha) \left( \frac{n}{N-n} \right)^2 \right\} \right\} \Delta_X^{*2}$$

حال با فرض  $\alpha_0 = \frac{3n}{N-n} + \left( 1 - \frac{n}{N-n} \right) \alpha$  داریم:

$$t_p - \bar{Y} \cong \Delta_Y^* - \frac{1}{2} \alpha_0 \frac{\bar{Y}}{\bar{X}} \Delta_X^* - \frac{1}{2\bar{X}} \alpha_0 \Delta_Y^* \Delta_X^* \\ + \left[ \frac{n\bar{Y}}{2(N-n)\bar{X}} \left\{ \alpha + (1 - \alpha) \left( \frac{n}{N-n} \right) \right\} - \frac{\bar{Y}}{8\bar{X}^2} \left\{ 3\alpha + (1 - \alpha) \left( \frac{n}{N-n} \right)^2 \right\} \right] \Delta_X^{*2}$$

با مجذور کردن دو طرف رابطه اخیر و نادیده گرفتن جملات با مرتبه‌های بالاتر از دو، داریم:

$$(t_p - \bar{Y})^2 = \Delta_Y^{*2} + \frac{1}{4} \alpha_0^2 \frac{\bar{Y}^2}{\bar{X}^2} \Delta_X^{*2} - \alpha_0 \frac{\bar{Y}}{\bar{X}} \Delta_Y^* \Delta_X^*$$

بنابراین،

$$MSE(t_p) \cong E(t_p - \bar{Y})^2 = E(\Delta_Y^{*2}) + \frac{1}{4} \alpha_0^2 \frac{\bar{Y}^2}{\bar{X}^2} E(\Delta_X^{*2}) - \alpha_0 \frac{\bar{Y}}{\bar{X}} E(\Delta_Y^* \Delta_X^*)$$

از جای‌گذاری (۱۰) در آخرین تساوی داریم:

$$\begin{aligned}
MSE(t_p) = & \lambda_1 \bar{Y}^2 \left( C_Y^2 + \frac{1}{4} \alpha^2 C_X^2 - \alpha \rho_{XY} C_Y C_X \right) \\
& + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( C_{Y(2)}^2 + \frac{1}{4} \alpha^2 C_{X(2)}^2 - \alpha \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right) \\
& + \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4} \alpha^2 \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] + \\
& \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4} \alpha^2 \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right]
\end{aligned} \quad (12)$$

با مشتق‌گیری از (۱۲) نسبت به  $\alpha^\circ$  و برابر صفر قرار دادن آن، مقدار بهینه  $\alpha^\circ$  برابر است با

$$\alpha^\circ = 2 \frac{\lambda_1 \rho_{XY} C_Y C_X + \lambda_2 \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)}}{\lambda_1 \left( \frac{S_X^2 + S_V^2}{\bar{X}^2} \right) + \lambda_2 \left( \frac{S_{X(2)}^2 + S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right)}. \quad (13)$$

### مقایسه کارایی برآوردگر پیشنهاد شده با برخی از برآوردگرهای موجود

در این بخش، شرایطی را به دست می‌آوریم که تحت این شرایط برآوردگر پیشنهاد شده ( $t_p$ ) از برآوردگر نارایب هانسن - هرویتس [5]، برآوردگر کجران [3] و برآوردگر سینگ و کومار [15] کاراتر است.

#### ۱. مقایسه کارایی برآوردگر پیشنهاد شده با برآوردگر هانسن و هرویتز

هانسن و هرویتز [5] هنگامی که عدم پاسخ رخ می‌دهد، برآوردگر نارایب

$$\bar{y}^* = w_1 \bar{y}_1 + w_2 \bar{y}_{m_2} \quad (14)$$

را پیشنهاد کردند، که واریانس آن برابر

$$Var(\bar{y}^*) = \lambda_1 S_Y^2 + \lambda_2 S_{Y(2)}^2$$

است. اگر خطای اندازه‌گیری در نظر گرفته شود، واریانس برآوردگر  $\bar{y}^*$  برابر است با:

$$Var^*(\bar{y}^*) = \lambda_1 S_Y^2 + \lambda_2 S_{Y(2)}^2 + \lambda_1 S_U^2 + \lambda_2 S_{U(2)}^2. \quad (15)$$

برآوردگر  $t_p$  از برآوردگر  $\bar{y}^*$  کاراتر است اگر

$$Var^*(\bar{y}^*) - MSE(t_p) \geq 0. \quad (16)$$

از جای‌گذاری (۱۲) و (۱۵) در (۱۶) داریم:

$$\begin{aligned}
& \lambda_1 S_Y^2 + \lambda_2 S_{Y(2)}^2 + \lambda_1 S_U^2 + \lambda_2 S_{U(2)}^2 - \lambda_1 \bar{Y}^2 \left( C_Y^2 + \frac{1}{4} \alpha^2 C_X^2 - \alpha \rho_{XY} C_Y C_X \right) \\
& - \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( C_{Y(2)}^2 + \frac{1}{4} \alpha^2 C_{X(2)}^2 - \alpha \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right) \\
& - \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4} \alpha^2 \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] - \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4} \alpha^2 \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right] \geq 0
\end{aligned}$$

یا اگر

$$\lambda_1 \bar{Y}^2 \left( \frac{\alpha^2 S_X^2 + S_V^2}{4 \bar{X}^2} - \alpha \rho_{XY} C_Y C_X \right) + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( \frac{\alpha^2 S_{X(2)}^2 + S_{V(2)}^2}{4 \bar{X}^2} - \alpha \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right) \leq 0. \quad (17)$$

نامساوی (۱۷) برقرار است اگر

$$\begin{cases} \frac{1}{4}\alpha^2 \frac{S_X^2 + S_Y^2}{\bar{X}^2} - \alpha \rho_{XY} C_Y C_X \leq 0 \\ \frac{1}{4}\alpha^2 \frac{S_{X(2)}^2 + S_{Y(2)}^2}{\bar{X}^2} - \alpha \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \leq 0 \end{cases} \quad (۱۸)$$

بنابراین از (۱۸) نتیجه می‌گیریم که برآوردگر  $t_p$  از برآوردگر  $\bar{y}^*$  کاراتر است اگر

$$\begin{cases} \rho_{XY} \geq \frac{1}{4}\alpha \frac{C_X}{C_Y} \left(1 + \frac{S_Y^2}{S_X^2}\right) \\ \rho_{XY(2)} \geq \frac{1}{4}\alpha \frac{C_{X(2)}}{C_{Y(2)}} \left(1 + \frac{S_{Y(2)}^2}{S_{X(2)}^2}\right) \end{cases} \quad (۱۹)$$

## ۲. مقایسه کارایی برآوردگر پیشنهاد شده با برآوردگر کجران

کجران [3] هنگامی که عدم پاسخ رخ می‌دهد، برآوردگر نسبتی

$$t_C = \bar{y}^* \left(\frac{\bar{X}}{\bar{x}^*}\right) \quad (۲۰)$$

را پیشنهاد کرد که میانگین مربع خطای آن برابر

$$MSE(t_C) \cong \lambda_1 \bar{Y}^2 (C_Y^2 + C_X^2 - 2\rho_{XY} C_Y C_X) + \lambda_2 \bar{Y}^2 (C_{Y(2)}^2 + C_{X(2)}^2 - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)})$$

است. اگر خطای اندازه‌گیری در نظر گرفته شود، میانگین مربع خطای برآوردگر  $t_C$  برابر است با:

$$\begin{aligned} MSE^*(t_C) \cong & \lambda_1 \bar{Y}^2 (C_Y^2 + C_X^2 - 2\rho_{XY} C_Y C_X) + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( C_{Y(2)}^2 + C_{X(2)}^2 - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right) \\ & + \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right]. \end{aligned} \quad (۲۱)$$

برآوردگر  $t_p$  از برآوردگر  $t_C$  کاراتر است اگر

$$MSE^*(t_C) - MSE(t_p) \geq 0. \quad (۲۲)$$

از جای گذاری (۱۶) و (۲۱) در (۲۲) داریم:

$$\begin{aligned} & \lambda_1 \bar{Y}^2 (C_Y^2 + C_X^2 - 2\rho_{XY} C_Y C_X) + \lambda_2 \bar{Y}^2 (C_{Y(2)}^2 + C_{X(2)}^2 - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)}) + \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] \\ & + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right] - \lambda_1 \bar{Y}^2 \left( C_Y^2 + \frac{1}{4}\alpha^2 C_X^2 - \alpha \rho_{XY} C_Y C_X \right) \\ & - \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( C_{Y(2)}^2 + \frac{1}{4}\alpha^2 C_{X(2)}^2 - \alpha \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right) - \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4}\alpha^2 \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] \\ & - \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4}\alpha^2 \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right] \geq 0 \end{aligned}$$

یا اگر

$$\begin{aligned} & \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \left\{ 1 - \frac{1}{4}\alpha^2 \right\} \frac{S_X^2 + S_Y^2}{\bar{X}^2} - 2\rho_{XY} C_Y C_X \left\{ 1 - \frac{1}{2}\alpha \right\} \right] + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \left\{ 1 - \frac{1}{4}\alpha^2 \right\} \frac{S_{X(2)}^2 + S_{Y(2)}^2}{\bar{X}^2} - \right. \\ & \left. 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right] - 12\alpha^2 \geq 0. \end{aligned} \quad (۲۳)$$

نامساوی (۲۳) برقرار است اگر

$$\begin{cases} \left\{ \left\{ 1 - \frac{1}{4} \alpha^2 \right\} \frac{S_X^2 + S_Y^2}{\bar{X}^2} - 2\rho_{XY} C_Y C_X \left\{ 1 - \frac{1}{2} \alpha^2 \right\} \right\} \geq 0 \\ \text{و} \\ \left\{ \left\{ 1 - \frac{1}{4} \alpha^2 \right\} \frac{S_{X(2)}^2 + S_{Y(2)}^2}{\bar{X}^2} - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \left\{ 1 - \frac{1}{2} \alpha^2 \right\} \right\} \geq 0 \end{cases} \quad (24)$$

بنابراین از (۲۴) نتیجه می‌گیریم که برآوردگر  $t_p$  از برآوردگر  $t_C$  کاراتر است اگر

$$\begin{cases} \rho_{XY} \leq \frac{1}{2} \left\{ 1 + \frac{1}{2} \alpha^2 \right\} \frac{C_X}{C_Y} \left( 1 + \frac{S_Y^2}{S_X^2} \right) \\ \text{و} \\ \rho_{XY(2)} \leq \frac{1}{2} \left\{ 1 + \frac{1}{2} \alpha^2 \right\} \frac{C_{X(2)}}{C_{Y(2)}} \left( 1 + \frac{S_{Y(2)}^2}{S_{X(2)}^2} \right) \end{cases} \quad (25)$$

### ۳. مقایسه کارایی برآوردگر پیشنهاد شده با برآوردگر سینگ و کومار

سینگ و کومار [15] برآوردگر زنجیروار نسبتی

$$t_{SK} = \bar{y}^* \left( \frac{\bar{X}}{\bar{x}^*} \right) \left( \frac{\bar{X}}{\bar{x}} \right) \quad (26)$$

را برای برآورد میانگین پیشنهاد کردند، به‌طوری‌که میانگین مربع خطای  $t_{SK}$  علیرغم وجود عدم‌پاسخ و بدون خطای اندازه‌گیری برابر

$$MSE(t_{SK}) \cong \lambda_1 \bar{Y}^2 (C_Y^2 + 4C_X^2 - 4\rho_{XY} C_Y C_X) + \lambda_2 \bar{Y}^2 (C_{Y(2)}^2 + C_{X(2)}^2 - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)})$$

است. اگر خطای اندازه‌گیری در نظر گرفته شود، میانگین مربع خطای  $t_{SK}$  برابر

$$\begin{aligned} MSE^*(t_{SK}) \cong & \lambda_1 \bar{Y}^2 (C_Y^2 + 4C_X^2 - 4\rho_{XY} C_Y C_X) + \lambda_2 \bar{Y}^2 (C_{Y(2)}^2 + C_{X(2)}^2 - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)}) + \\ & \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + 4 \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right] \end{aligned} \quad (27)$$

است.

برآوردگر  $t_p$  از برآوردگر  $t_{SK}$  کاراتر است اگر

$$MSE^*(t_{SK}) - MSE(t_p) \geq 0 \quad (28)$$

با استفاده از (۱۶) و (۲۷) در (۲۸) داریم:

$$\begin{aligned} & \lambda_1 \bar{Y}^2 (C_Y^2 + 4C_X^2 - 4\rho_{XY} C_Y C_X) + \lambda_2 \bar{Y}^2 (C_{Y(2)}^2 + C_{X(2)}^2 - 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)}) \\ & + \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + 4 \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right] \\ & - \lambda_1 \bar{Y}^2 \left( C_Y^2 + \frac{1}{4} \alpha^2 C_X^2 - \alpha \rho_{XY} C_Y C_X \right) \\ & - \lambda_2 \bar{Y}^2 \left( C_{Y(2)}^2 + \frac{1}{4} \alpha^2 C_{X(2)}^2 - \alpha \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \right) - \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_U^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4} \alpha^2 \frac{S_V^2}{\bar{X}^2} \right] \\ & - \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \frac{S_{U(2)}^2}{\bar{Y}^2} + \frac{1}{4} \alpha^2 \frac{S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} \right] \geq 0 \end{aligned}$$

یا اگر

$$\begin{aligned} & \lambda_1 \bar{Y}^2 \left[ 4 \left\{ 1 - \frac{1}{16} \alpha^2 \right\} \frac{S_X^2 + S_Y^2}{\bar{X}^2} - 4\rho_{XY} C_Y C_X \left\{ 1 - \frac{1}{4} \alpha^2 \right\} \right] + \lambda_2 \bar{Y}^2 \left[ \left\{ 1 - \frac{1}{4} \alpha^2 \right\} \frac{S_{X(2)}^2 + S_{Y(2)}^2}{\bar{X}^2} - \right. \\ & \left. 2\rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \left\{ 1 - \frac{1}{2} \alpha^2 \right\} \right] \geq 0 \end{aligned} \quad (29)$$

نامساوی (۲۹) برقرار است اگر

$$\begin{cases} 4 \left\{ 1 - \frac{1}{16} \alpha^2 \right\} \frac{S_X^2 + S_V^2}{\bar{X}^2} - 4 \rho_{XY} C_Y C_X \left\{ 1 - \frac{1}{4} \alpha \right\} \geq 0 \\ \text{و} \\ \left\{ 1 - \frac{1}{4} \alpha^2 \right\} \frac{S_{X(2)}^2 + S_{V(2)}^2}{\bar{X}^2} - 2 \rho_{XY(2)} C_{Y(2)} C_{X(2)} \left\{ 1 - \frac{1}{2} \alpha \right\} \geq 0. \end{cases} \quad (30)$$

بنابراین از (۳۰) نتیجه می‌گیریم که برآوردگر  $t_p$  از برآوردگر  $t_{SK}$  کاراتر است اگر

$$\begin{cases} \rho_{XY} \leq \left\{ 1 + \frac{1}{4} \alpha \right\} \frac{C_X}{C_Y} \left( 1 + \frac{S_V^2}{S_X^2} \right) \\ \text{و} \\ \rho_{XY(2)} \leq \frac{1}{2} \left\{ 1 + \frac{1}{2} \alpha \right\} \frac{C_{X(2)}}{C_{Y(2)}} \left( 1 + \frac{S_{V(2)}^2}{S_{X(2)}^2} \right). \end{cases} \quad (31)$$

### مقایسه عددی شبیه‌سازی

برای مقایسه عددی برآوردگر پیشنهاد شده  $t_p^*$  (برآوردگر پیشنهاد شده به‌ازای  $\alpha^*$ ) با برآوردگر هنس-هورویس ( $\bar{Y}^*$ )، برآوردگر کجران ( $t_C$ ) و برآوردگر سینگوکومار ( $t_{SK}$ ) یک جامعه فرضی و شبیه‌سازی شده را در نظر می‌گیریم. هنس-هورویس، کجران، سینگوکومار هنگام پیشنهاد برآوردگرهایشان خطای اندازه‌گیری را در نظر نگرفته‌اند. برای مقایسه برآوردگر پیشنهاد شده،  $MSE$  برآوردگرها محاسبه شده است. ۶ جامعه شبیه‌سازی شده‌اند به‌طوری که ضریب همبستگی آن‌ها پایین، بالا، مثبت و منفی است. فرض شده است که حجم هر جامعه ۵۰۰۰، حجم طبقه پاسخ‌گو ۳۷۵۰ و حجم نمونه ۵۰۰ و میزان عدم‌پاسخ ۰/۳ است. متغیر کمی واقعی مربوط به جامعه  $X \sim N(10, 2)$  و متغیر کمی اندازه‌گیری شده،  $x = X + N(10, 2)$  فرض شده است، پس  $V = x - X$ . متغیر بررسی شده با مدل خطی  $Y = 2 + bX + N(0, 1)$  شبیه‌سازی شده است. برای کنترل همبستگی بین متغیر بررسی شده و متغیر کمی، مقدار  $b$  تغییر کرده است. مقادیر مفروض  $b$  عبارتند از: ۰/۱، ۰/۳، ۰/۵، ۰/۱، ۰/۳، ۰/۵ و ۰/۱. همانند متغیر کمی، متغیر بررسی شده اندازه‌گیری شده با  $y = Y + N(0, 1)$  تعمیم داده شده است، از این رو،  $U = y - Y$  پارامترهای جامعه در جدول ۱ خلاصه شده است.

جدول ۱. پارامترهای جامعه

| پارامترها      | جامعه ۱  | جامعه ۲  | جامعه ۳   | جامعه ۴  | جامعه ۵  | جامعه ۶  |
|----------------|----------|----------|-----------|----------|----------|----------|
| $\bar{X}$      | ۳/۰۰۶۷۱۳ | ۵/۰۱۱۱۷۵ | ۶/۹۷۸۸۳۸۴ | ۱/۰۰۷۳۹۱ | -۰/۹۷۲۸  | -۲/۹۵۵۶۵ |
| $\bar{Y}$      | ۱۰/۰۶۶۶۸ | ۱۰/۰۱۲۴۳ | ۹/۹۸۱۷۱۶  | ۹/۹۵۳۷۲۲ | ۹/۹۵۰۷۶۴ | ۹/۹۴۷۱۱۴ |
| $S_Y^2$        | ۱/۰۵۷۳۲۲ | ۱/۳۸۴۶۳۵ | ۲/۰۸۶۰۲۴  | ۱/۰۳۱۰۷۸ | ۱/۳۳۱۷۳۶ | ۱/۹۶۸۳۷۷ |
| $S_X^2$        | ۴/۰۲۱۱۵  | ۴/۰۶۵۱۸۷ | ۴/۱۶۰۳۳۲  | ۴/۰۶۲۹۶۹ | ۴/۰۶۲۷۲۵ | ۴/۰۲۹۰۱۱ |
| $S_U^2$        | ۰/۹۸۴۷۲۹ | ۰/۹۵۳۵۷۳ | ۰/۹۹۰۷۶۷  | ۱/۰۴۴۵۸۴ | ۱/۰۰۳۷۱۴ | ۰/۹۹۹۶۶۷ |
| $S_V^2$        | ۰/۹۹۲۰۹۴ | ۰/۹۹۱۹۹۹ | ۰/۹۷۷۴۸۶  | ۱/۰۴۰۳۳۱ | ۱/۰۱۲۲۷۱ | ۱/۰۳۸۵۲۱ |
| $\rho_{YX}$    | ۰/۱۶۳۲۰۴ | ۰/۵۲۱۶۳۵ | ۰/۷۱۲۸۳۴  | -۰/۱۸۲۷۵ | -۰/۵۰۱۷۵ | -۰/۷۱۵۵۹ |
| $S_{Y(2)}^2$   | ۰/۹۸۹۲۰۶ | ۱/۳۲۳۸۱۳ | ۲/۱۰۳۰۵۱  | ۱/۰۲۲۱۹۸ | ۱/۳۱۷۷۵۴ | ۲/۰۱۵۷۹۷ |
| $S_{X(2)}^2$   | ۴/۰۳۰۲۰۷ | ۳/۹۷۸۴۹۱ | ۴/۰۴۲۹۹۴  | ۳/۹۸۲۵۵۷ | ۴/۱۷۸۵۹۷ | ۳/۹۷۳۳۳  |
| $S_{U(2)}^2$   | ۱/۰۳۷۳۵۵ | ۰/۹۳۳۵۷۷ | ۰/۹۵۵۶۹۴  | ۱/۰۱۵۹۷۵ | ۱/۰۱۹۹۷۵ | ۰/۹۳۴۰۶۹ |
| $S_{V(2)}^2$   | ۰/۹۹۶۱۳۹ | ۰/۹۶۴۷۸۶ | ۰/۹۲۵۲۰۳  | ۰/۹۷۰۸۴  | ۱/۰۴۴۴۴۲ | ۰/۹۷۹۲۵۷ |
| $\rho_{YX(2)}$ | ۰/۱۲۳۷۵۸ | ۰/۵۲۲۸۶۹ | ۰/۷۰۳۷۶۶  | -۰/۱۶۷۰۵ | -۰/۵۱۷۹۲ | -۰/۷۱۸۷۳ |

جدول ۲، میانگین مربع خطا ( $MSE$ ) برآوردگرها و درصد کارایی نسبی ( $PRE$ ) برآوردگر کجران، برآوردگر سینگ و کومار و برآوردگر پیشنهاد شده نسبت به برآوردگر ناریب هانسن و هورویتس را در بر می گیرد. جدول ۲ نشان می دهد که میانگین مربع خطای برآوردگر پیشنهاد شده در مقایسه با میانگین مربع خطای برآوردگرهای دیگر کمتر است. با توجه به درصد کارایی نسبی داده شده در جدول ۲، می توان نتیجه گرفت که در هر شش جامعه برآوردگر پیشنهاد شده از سه برآوردگر دیگر بهتر است.

جدول ۲. میانگین مربع خطا و درصد کارایی نسبی برآوردگرها با وجود خطای اندازه گیری و عدم پاسخ

| پارامترها       | جامعه ۱  | جامعه ۲  | جامعه ۳  | جامعه ۴  | جامعه ۵  | جامعه ۶  |
|-----------------|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
|                 | ۰/۰۰۴۸۹۲ | ۰/۰۰۵۵۶۳ | ۰/۰۰۷۳۷۳ | ۰/۰۰۴۹۵۹ | ۰/۰۰۵۶۰۶ | ۰/۰۰۷۱۱۲ |
| $MSE^*(t_c)$    | ۰/۰۰۵۵۱۵ | ۰/۰۰۵۶۳۵ | ۰/۰۰۶۳۴۴ | ۰/۰۰۵۲۶۱ | ۰/۰۰۵۱۷۰ | ۰/۰۰۵۳۰۰ |
| $MSE^*(t_{SK})$ | ۰/۰۰۷۵۶۸ | ۰/۰۱۰۲۴۶ | ۰/۰۱۴۶۱۹ | ۰/۰۰۵۶۷۹ | ۰/۰۰۵۰۲۲ | ۰/۰۰۵۵۶۱ |
| $MSE^*(t_p)$    | ۰/۰۰۴۸۴۴ | ۰/۰۰۴۸۴۳ | ۰/۰۰۵۳۲۰ | ۰/۰۰۴۸۹۶ | ۰/۰۰۴۹۵۴ | ۰/۰۰۵۱۷۰ |
| $PRE(t_c)$      | ۸۹       | ۹۹       | ۱۱۶      | ۹۴       | ۱۰۸      | ۱۲۴      |
| $PRE(t_{SK})$   | ۶۵       | ۵۴       | ۵۰       | ۸۷       | ۱۱۲      | ۱۲۸      |
| $PRE(t_p)$      | ۱۰۱      | ۱۱۵      | ۱۳۹      | ۱۰۱      | ۱۱۳      | ۱۳۸      |

### منابع

1. Azeem M., Hanif M., "On estimation of population mean in the presence of measurement error and nonresponse", Pak. J. Statist, 31(5) (2015) 657-670.
2. Cochran W. G., "Errors of measurement in statistics", Technometrics, 10(4) (1968) 637-666.
3. Cochran W. G., "Sampling Techniques (3rd ed.)", John Wiley and Sons, New York (1977).
4. Fuller W. A., "Measurement Error Models", Wiley, New York (1987).
5. Hansen M. H., Hurwitz W. N., "The problem of non-response in sample surveys", Journal of the American Statistical Association, 41(236) (1946) 517-529.
6. Khare B. B., Srivastava S., "Estimation of population mean using auxiliary character in presence of non-response", The National Academy of Sciences, Letters, India, 16 (1993) 111-114.
7. Kumar M., Singh R., Singh A.K., Smarandache, F., "Some ratio type estimators under measurement errors", World Applid Sciences Journal, 14 (2) (2011) 272-276.
8. Kumar S., Bhoulal S., "Estimation of the population mean in presence of non-response", Communications of the Korean Statistical Society, 18 (4) (2011) 537-548.
9. Kumar S., Bhoulal S., Nataraja N. S., Viswanathaiah M., "Estimation of population mean in the presence of non-response and measurement error, Revista Colombiana de Estadística", 38 (1) (2015) 145-161.
10. Manisha, Singh R., "An estimation of population mean in the presence of measurement errors", Journal of the Indian Society of Agricultural Statistics, 54(1) (2001) 13-18.

11. Rao P. S. R. S., "Ratio estimation with subsampling the nonrespondents", *Survey Methodology*, 12(2) (1986) 217-230.
12. Shalabh G., "Ratio method of estimation in the presence of measurement errors", *Journal of Indian Society of Agricultural Statistics*, 50(2) (1997) 150-155.
13. Shukla D., Pathak S., Thakur N. S., "An estimator for mean estimation in presence of measurement error", *Research and Reviews: A Journal of Statistics*, 1(1) (2012) 1-8.
14. Singh H., Karpe N., "Estimation of mean, ratio and product using auxiliary information in the presence of measurement errors in sample surveys", *Journal of Statistical Theory and Practice*, 4 (2010) 111-136.
15. Singh H. P., Kumar S., "Estimation of mean in presence of non-response using two phase sampling scheme", *Statistical Papers*, 50 (2008) 559-582.